

Stagnatie en groei

De op- en neergaande beweging in de economie, de afwijking van „magere” en „vette” jaren, het patroon van groei en stagnatie heeft altijd de interesse van economen gewekt. Maar vooral in tijden van recessie stijgt de belangstelling voor golfbewegingen in de economie naar een hoogtepunt. Dat ligt ook voor de hand, want uit het bestuderen van expansie- en contractieprocessen in het verleden hoopt men iets af te kunnen leiden over de manier waarop de neergaande beweging weer in een opgaande kan worden omgezet. En men probeert aanknopingspunten te vinden voor het treffen van maatregelen die de duur van de recessie verkorten en de wederopleving naderbij brengen. In laatste instantie tracht men troost te putten uit de historische ervaring dat stagnaties niet blijvend zijn, maar vroeg of laat weer worden gevolgd door perioden waarin het allemaal beter gaat.

De bekendste golven die in de economische literatuur worden onderscheiden zijn de „kitchen”-golf met een lengte van ca. 4 jaar, die door voorraadfluctuaties wordt veroorzaakt; de „juglar” of wel de bekende „business cycle” die ca. 7 tot 11 jaar duurt en in verband wordt gebracht met investeringen in vaste activa; de „kuznets”-golf die een lengte heeft van tussen de 15 en 20 jaar en vooral aan cyclische ontwikkelingen in bouwinvesteringen wordt toegeschreven; en ten slotte de „lange golf” of „kondratieff” waarvan de lengte op 45 tot 60 jaar wordt geschat en die met technische doorbraken en het ontstaan van hele nieuwe bedrijfstakken te maken heeft. Naast deze golven die alle met fluctuaties in investeringsprocessen in verband worden gebracht, worden er golven onderscheiden waarvan de verklaring wordt gezocht in uiteenlopende verschijnselen in de menselijke psychologie of in politieke processen en er zijn zelfs serieuze theorieën die zich beroepen op het verschijnsel van de zonnevlekken om fluctuaties in het economisch leven te verklaren.

Met al die golven die over en door elkaar lopen, is het moeilijk het basispatroon nog te zien. De korte voorraadinvesteringsgolf en de „business cycle” kunnen met behulp van het multiplier-acceleratormodel nog vrij netjes worden beschreven en zijn ook van een behoorlijke empirische basis voorzien, maar met de „kuznets” wordt dat al veel moeilijker en het bestaan van de „lange golf” is empirisch helemaal nauwelijks aan te tonen. Toch wordt met name de „kondratieff” met grote regelmaat ten tonele gevoerd om de langdurigheid en hardnekkigheid van de huidige recessie te verklaren. Daarbij is men het er in het algemeen over eens dat we ons momenteel in de dalende fase van deze golf bevinden, maar over het tijdstip van de omslag lopen de meningen uiteen: volgens sommigen is het dieptepunt nu wel zo ongeveer bereikt 1), anderen verwachten dat we nog minstens tien jaar recessie voor de boeg hebben voordat de weg omhoog weer kan worden ingeslagen 2).

Dit wijst er al op dat het vaststellen en verklaren van de omslagpunten in de verschillende golfbewegingen niet zo eenvoudig is. Vooral het onderste omslagpunt is moeilijk te bepalen. In de fase van expansie zijn er meestal wel grenzen aan te wijzen waarop de opgaande beweging vastloopt — fysieke grenzen aan de productiecapaciteit bij voorbeeld of grenzen aan het marktpotentieel (marktverzadiging) —, maar ondergrenzen, die verklaren wanneer nu precies het dieptepunt van de recessie wordt bereikt, zijn meestal moeilijk vast te stellen. Wel lijkt het er in het algemeen op dat er in de neergaande fase van de golf eerst een zekere afbraak moet plaats vinden voordat er ruimte ontstaat voor een nieuwe opgaande fase. Zo moeten bij de „kitchen” eerst de oude, te grote voorraden opgeruimd zijn voordat nieuwe voorraadinvesteringen plaatsvinden die de productie een nieuwe impuls geven; bij de „juglar” moet eerst de overcapaciteit in de kapitaalgoederenvoorraad zijn weggewerkt voordat er nieuwe investeringen in vaste activa worden gedaan die de economie doen opbloeien; bij de „kuznets” geldt

hetzelfde voor gebouwen. In alle gevallen gaat aan de opleving eerst een inkrimping vooraf waarvan een deflatoire impuls uitgaat; pas daarna kan een expansie inzetten die via het multipliermechanisme de gehele economie nieuw leven inblaast.

Als de huidige recessie, die zonder twijfel de diepste is sinds de crisis van de jaren dertig, inderdaad kan worden geplaatst in het kader van de neergaande beweging van de „kondratieff” en als afbraak een noodzakelijke voorwaarde is om ruimte te scheppen voor een nieuwe fase van expansie, dan is het interessant te weten waar die afbraak dan zou moeten plaatsvinden. Als het gaat om het ontstaan van nieuwe bedrijfstakken ligt het voor de hand te veronderstellen dat ergens anders verouderde bedrijvigheid zal moeten verdwijnen. Volgens sommigen is dat echter niet genoeg en moet de afbraak veel verder gaan: ook economische, sociale en politieke instituties die nog behoren bij de oude golfbeweging, zullen moeten worden verwijderd vooraleer een nieuwe expansie de kans krijgt. Er zijn institutionele verstarringen in de economie binnengeslopen die de opkomst van nieuwe bedrijvigheid belemmeren en die alle mogelijke vormen kunnen hebben aangenomen: bepaalde wet- en regelgeving, vormen van belangenbehartiging, gegroeide maatschappelijke normen betreffende risico en zekerheid, en allerlei vormen van marktordening binnen en tussen bedrijfstakken. Als deze opvattingen juist zijn is het misschien zelfs niet te veel gezegd dat de nieuwe expansie een gedeeltelijke „afbraak” van de verzorgingsstaat vooronderstelt.

Natuurlijk moet er voor een nieuwe expansie aan meer voorwaarden zijn voldaan dan alleen het slechten van oude barrières. Er zullen nieuwe markten en nieuwe produkten moeten zijn. Maar daaraan lijkt het hedentendage niet te ontbreken. De technische ontwikkelingen op het gebied van de micro-elektronica, de communicatie, de genetica, de robotica, de energieopwekking en nieuwe synthetische materialen dragen stuk voor stuk de mogelijkheden in zich voor een enorme industriële expansie en voor het ontstaan van geheel nieuwe bedrijfstakken. Ook aan markten lijkt er geen gebrek te zijn. Zoals na de tweede wereldoorlog een enorme groei werd gegeneerd doordat de levensstandaard in West-Europa op het peil werd gebracht dat in de Verenigde Staten al eerder was bereikt, zo zou het nu een gigantische afzet-groei betekenen als de rest van de wereld qua materieel voorzieningsniveau op het peil van de westerse landen werd gebracht. Alleen liggen in dat geval de markten niet hier maar elders, wat zou kunnen betekenen dat de nieuwe „kondratieff” deels aan de oude wereld voorbijgaat.

Het is natuurlijk allemaal hoogst speculatief wat over deze lange-termijn-ontwikkelingen te berde wordt gebracht, want we zijn de bewegingswetten van de economie nog niet op het spoor. Toch valt uit alle golftheorieën wel één ding te destilleren. Dat is dat behoudzucht — het „vasthouden wat je hebt” — de slechtste attitude is om zich op een nieuwe opgaande beweging voor te bereiden. Alleen uit die constatering zijn al vergaande economisch-politieke consequenties te trekken. Maar het kost tijd die consequenties te doorzien en er vervolgens naar te handelen. Tegen de tijd dat we daar uit zijn, heeft zich misschien al weer een opgaande beweging van een of andere golf gemanifesteerd. Maar mogelijkserwijs wel ergens anders.

L. van der Geest

1) B. v. J. J. van Duijn, *De lange golf in de economie*, Van Gorcum, Assen, 1979.

2) Cesare Marchetti, *Recession: ten more years to go?*, *Options*, 1983, nr. 1, IIASA, Laxenburg.